

שלום חבר / אוריה שביט

"מרכז רבין" הולך ומתרחק מיצחק רבין: הרב יעקב מדן, האיש שהאשים את רבין בבגידה, מקבל מהמרכז מלגה חודשית כדי להנחיל את בשורתו – קידום תאוריית הקונספירציה, חירוף הסכמי אוסלו ומתקפה חריפה על החילונים. בפורום היהודי-ערבי אין אף ערבי, חברי מועצה מאשרים תקציב בלי לקרוא אותו, כספי ציבור זורמים ללא פיקוח וזו רק ההתחלה.

צילום: חן מיקא ראש מרכז רבין, פרופ' זאב תדמור (מימין) והמנכ"ל גיורא מיוחס. ברגע שמחברים יחד קבוצות שונות לדיאלוג, בלתי אפשרי להגביל אנשים ולומר להם על זה תכתבו ועל זה לא. החוק שלפיו הוקם "מרכז רבין", שאושר בכנסת ב-1997, קובע שמטרתו של המרכז תהיה "להנציח לדורות את פועלו ומורשתו של יצחק רבין". רבין נרצח בסיומה של עצרת שלום, בשיאו של תהליך מדיני שהנהיג. זה היה "פועלו", זו הייתה "מורשתו". אבל בחודשים האחרונים קיבלה פעילותו של מרכז רבין תפנית מפתיעה. את דמותו של רבין, המדינאי שהיה נתון במחלוקת אידאולוגית חריפה עם יריביו מימין, החליפו סיסמאות של קונסנזוס ושל איחוי-שסעים. מרכז רבין זו למרכז הפוליטי. ולא רק למרכז.

בספטמבר 2000 אימץ מרכז רבין מסמך ששמו "מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומרי מצוות וחופשיים בישראל". את המסמך כתבו פרופ' רות גביזון והרב יעקב מדן במסגרת "מכון הרטמן". מרכז רבין הפך אותו למסמך-דגל. בארבעת החודשים האחרונים של שנת 2000 הושקעו בו 186,749 שקלים. בשנת 2001.

הרב יעקב מדן בתום שביתת הרעב שלו, דצמבר 1993. אני כותב את האמת עתיד המרכז להשקיע בו 600 אלף שקלים נוספים. הרב מדן ופרופ' גביזון נהנים ממלגה שעלותה 6,000 שקל בחודש לכל אחד. בכוונת המרכז לכנס "קונגרס לאומי", שבו יידון המסמך. בפתח המסמך, שבכריכתו מוצג צילומו של יצחק רבין, מופיעה הקדמה אישית ארוכה של הרב מדן. פרופ' גביזון מייחסת להקדמה הזאת חשיבות רבה. "אם היה המפעל של הדיאלוג בין הרב מדן וביני בענייני הבנות חדשות בין דתיים וחילוניים בישראל מניב רק את דברי ההקדמה של הרב מדן – דיינו", היא כותבת שם.

ההקדמה של הרב מדן היא חומר קריאה מרתק. "בשנים האחרונות חל לדעתי מפנה המעמיד בסימן שאלה את דבקו של החילוניות בהומניזם", כותב הרב מדן, וממשיך בהתקפה חריפה על דרכו של יצחק רבין, על בית המשפט העליון ועל המשטרה: "גם על הטענה החילונית, שהשמאל החילוני הוא השומר על הדמוקרטיה 'מפני הדת', הוטל צל כלשהו עם חקיקת החוק עוקף הבג"ץ, שכונה לימים 'חוק המיצובישי', החוק שרתם את שני פורשי סיעת צומת, שגב וגולדפרב, אל עגלת הקואליציה שכמעט התפרק ערב חתימת הסכם אוסלו ב' אחרי שש"ס משכה את ידיה ממנו. היה זה תעלול של פוליטיקאים, אך התרבות החילונית הגיבה עליו בקול ענות חלושה".

וזה רק החימום. "גם דרכה הבלתי דמוקרטית של המשטרה בפעולתה נגד המפגינים על הדם השפוף, והספקות שהחלו לעלות לגבי מידת תרומתו של בית המשפט העליון לביצור הדמוקרטיה,

העובדה שאין כמעט איש מהציבור החילוני התובע את העמדתו לדין של אבישי רביב, מי שהסית בעליל את יגאל עמיר לרצוח את ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, ולאחרונה ניהול המשא ומתן הגורלי על ידי ממשלת מעבר שאינה נהנית מגיבוי ציבורי – כל אלה, קובע הרב מדן, "מעלים סימני שאלה, לאו דווקא קלים, על הטענה שהתרבות החילונית היא מעוז הדמוקרטיה".

יצחק רבין והרב מדן ניהלו מערכת יחסים לא קלה גם בחייו של ראש הממשלה שנרצח. הרב מדן, תושב ההתנחלות אלון שבות, היה מהמתנגדים הבולטים להסכמי אוסלו. בין השאר נטה בדצמבר '93 אוהל במרכז ירושלים ופתח בשביתת רעב במחאה על מדיניות הממשלה. ב-4 בינואר '95 שלח הרב מדן מכתב למערכת "הארץ", ובו תקף את הממשלה על עמדתה בסכסוך הקרקעות בין יהודים לפלשתינאים ב"גבעת התמר שבצפון אפרתה". המלה שבה בחר להשתמש הייתה בגידה: "כדרך שבגד דוד בפרשת בת שבע במסור שבלוחמיו, באוריה החתי, כך בגדה ממשלת השמאל בבניהם של מגני גוש עציון, אשר קיוו, שדור חדש יקום אחריהם לגאול את האדמה הרוויה בדמם". חמש שנים אחר כך, מקבל הרב מדן את משכורתו ממרכז רבין.

1. הרב מדן מסביר מי באמת אחראי לרצח רבין

הפיכתו של הרב מדן לדמות מרכזית ב"מרכז רבין" מלמדת לא מעט על הדרך הארוכה שעבר המושג "רצח רבין" בשנים האחרונות. היא מלמדת כיצד כבשו לעצמן דעות חריגות, סהרוריות לכאורה, מקום של כבוד בהווה הישראלית, עד שהתנחלו לבסוף במסמך רשמי של מרכז רבין. היא מלמדת גם, כיצד טושטש הרצח לסיסמאות אחדות ריקות, שבסופן נגנזה האמת ההיסטורית לטובת תודעה כוזבת של אשמה משותפת.

בשיחה איתו אמר הרב מדן השבוע, כי איש לא ביקש ממנו הבהרות על מה שכתב בהקדמה למסמך. "אל"ף, אף אחד לא העיר לי. בי"ת גם אם היו מעירים לי, לא הייתי משמיט. אני כותב את האמת, אני כותב את האמת שהיא קשה, גם נגד הציבור שאני נמצא בתוכו וגם נגד הציבור השני".

אף אחד לא ביקש ממך לאזן את הדברים או למתן אותם?

"אני לא יודע כמה אנשים קראו את זה בעיון כמודך. זה נראה לי הגיוני שזה יופיע במסמך הזה, נראה לי הגיוני שמרכז רבין לקח את המסמך הזה, אבל אני לא יכול להגיד לך שזה נראה לי באופן ישיר הגיוני שפסקה כזאת תופיע במרכז רבין".

מה הציבור לא יודע על רצח רבין, וחשוב שיידע?

"הרבה מאוד דברים. הרבה מאוד דברים. אתה מבקש ממני פצצות שאני לא מוכן למסור כרגע בראיון העיתונאי הזה".

אולי תוכל לספר את עיקרי הדברים.

"מה שאתם לא מבינים זה שלושה דברים. ראשית, לאיזו פינה בלתי אפשרית אתם דחקתם אותנו. השמאל דחק את האנשים שהיו צריכים ביום ובלילה לרוץ בין הכדורים ולקבור את מתיהם. שנית, לא הבנתם את הגורמים שפעלו על יגאל עמיר, לא מהכיוון שלנו, אלא מכיוונים אחרים לגמרי. אבישי רביב זה אחד מהם. אני יכול למנות לך עוד. יגאל עמיר לא צמח בגן שלנו ולא בחממה שלנו. הוא לא גדל אצלנו. תבדוק היטב איפה הוא גדל. שלישית, אתם לא מבינים, לא מתחילים אפילו להבין, את החילוק הגדול והעצום שהיה בין דיבורי זעם, קשים ככל שיהיו, לבין לקחת את ההדק ולרצוח".

למה אתה מתכוון בדבריך במסמך על אבישי רביב?

"אדוני, אתה מכיר את התמונה 'אין מנוחה לבוגדים', כשהוא מחזיק אקדח? הוא זה שצייר את רבין במדי אס-אס? הוא זה שאמר ליגאל עמיר, ויש 35 עדויות לעניין הזה, 'נראה אותך גבר הורג את רבין?' בן אדם כזה לא הועמד לדין ואף אחד לא פוצה פה ומצפצף. למרכז רבין, ואני אומר לך דברים קשים נגד המרכז שמשלם לי את המשכורת, היו טענות על כך שראיינו את מרגלית הר-שפי בטלוויזיה. אבל מרכז רבין לא אמר עד היום מלה אחת על זה שאבישי רביב מתהלך חופשי, ועד לפני זמן קצר קיבל משכורת של עשרת אלפים שקל בחודש. אם על הדברים האלה לא הייתה מחאה, משהו פה לא היה אמיתי. היה פה ניסיון לעורר את הקהל נגד הציונות הדתית, כדי לחסל את הציונות הדתית, משהו דומה מאוד למה שנעשה בזמנו עם רצח ארלוזורוב".

אתה טוען שאבישי רביב רצה שיגאל אמיר ירצח את רבין?

"אבישי רביב הסית ביודעין את יגאל עמיר לעשות את זה, והוא לא הועמד לדין. איך זה יכול להיות שאתם לא מוחים על הדבר הזה?"

אתה טוען שהשב"כ ידע מזה?

"מה זה משנה? אם אתה שואל אותי אם השב"כ ידע מזה, זו שאלה אחרת. על זה אני לא דן. על זה כבר דנו כמה ספרים. אף אחד לא תובע את דמו השפוך של יצחק רבין מאבישי רביב".

מה בדבר אווירת ההסתה?

"כל מה שגילו שאמר איזשהו רב, זה הכול היה אפס קצהו ממה שאמר אבישי רביב ליגאל עמיר. אבל בגלל שאבישי רביב שייך לציבור הנכון, אז לאף אחד לא אכפת שהוא מתהלך חופשי. לא תבעתם את דמו של יצחק רבין, אלא רציתם לעשות עליהם על הציבור הציוני דתי. אני כרגע מדבר על כך שלא נתבע דמו השפוך של יצחק רבין. דמו של יצחק רבין זועק מן האדמה. הוא זועק נגד אדם שמתהלך חופשי ביודעין. קברניטי המדינה וקברניטי השמאל אחראים לדם השפוך הזה שזועק מן האדמה של יצחק רבין".

למה הם לא תובעים את הדם השפוך?

"את השאלה הזאת אני שואל גם את מרכז רבין וגם כל אחד אחר, את משפחת רבין, את דליה רבין-פילוסוף, את יובל רבין, ואת כולם".

ומה הם משיבים?

"אני שואל אותם בפומבי. לא פניתי לכל אחד אישית".

למה היה הכרחי לתקוף את "הסכם המיצובישי" לכאורה של רבין, במסמך של "מרכז רבין",

שעניינו אמנה בין דתיים לחילוניים?

"אני מבין שמה שלוחף עליך זה שהדבר הזה הוא לכאורה לא לכבודו של יצחק רבין ז"ל. היה שם חוק, אם אתה זוכר, עוקף בג"ץ. זה היה חוק אנטי-דמוקרטי מאין כמותו. אני רוצה שתיכנס לנעליים של איש ציונות דתית כמוני. מה הוא הרגיש באותו רגע, כשכל הזמן שידרו לו, אתם אולי שומרים על התורה, אתם אולי שומרים על ארץ ישראל, אבל אנחנו שומרים על הדמוקרטיה. ופתאום הכניסו לו דבר כזה, והוא אמר – רגע, רגע, רגע, רימו אותי כל הזמן, הם לא שומרים על הדמוקרטיה. לא מקובל עלי שעל ידי מיצובישי שקיבל חבר הכנסת גולדפרב קטפו שני חברי כנסת ממפלגת ימין מובהקת, עקפו את בג"ץ, ובעזרת הדבר הזה קבעו את ההסכם שאולי שיסע את החברה הישראלית יותר מכל הסכם אחר, יותר מכל דבר אחר. זה לא נראה לי דמוקרטי. אולי זה חוקי, אבל לא דמוקרטי. אני רוצה שאנחנו נבדיל בין חוקי לבין דמוקרטי. אפשר לחוקק כל חוק. חוקים אפשר היה לחוקק גם בברית המועצות. אבל זה לא היה דבר דמוקרטי. מה שקרה כאן זה פשוט כלנתריזם. זה היה שוחד".

למה אתה מתכוון כשאתה כותב על דרכה הבלתי דמוקרטית של המשטרה?

"אני ראיתי ילד שפוצצו לו את הראש – על מה? שהפגינו על הדם השפוף? שוטרים נכנסו במפגינים בצורה אכזרית שאין כדוגמתה. גם בחברון, גם בירושלים, זה היה מצב נורא. הייתה פלוגת מג"ב שהודיעה שהיא לא מוכנה לעשות את זה יותר, והכניסו דרוזים במקום. ניסו לשבור אותנו בכוח, ואני רוצה להגיד לך בסוד – הצליחו. אנשים התמעטו בגלל שהיו מעט אנשים שהסכימו לחטוף את המכות האלה. היה קצין שאני לא זוכר את שמו שהתמחה במתן מכות באשכים".

האם לא היה ראוי, בדיעבד, להימנע מהשימוש בצירוף "בגדה ממשלת השמאל"?

"אני חושב שהמשפט הזה נכון, אחרי שדברים קרו, יכול להיות שהיינו מראש מעדנים משפטים יותר. אבל המשפט הזה, כפי שנכתב, בשעה שנכתב, ועל פי הנתונים שהיו לי, אני חושב שזה היה נכון. יכול להיות – לא יכול להיות, בטוח – אם היינו יודעים למה זה יגיע היינו כותבים בצורה עדינה יותר. היינו מעדיפים שתתקבל רק 75% מהמשמעות של מה שאנחנו רוצים, ובלבד שנכתוב יותר עדין. אני חשבת באותו זמן שאני רוצה שמאה אחוז ממה שאני רוצה שיקלטו ממני, יבוא בחשבון".

שבתת רעב נגד רבין, שלחת מכתב לעיתון שבו טענת שממשלת השמאל בוגדת במתיישבים. הכול לגיטימי, אבל האם אתה האדם המתאים לעבוד במרכז רבין, שתפקידו על פי חוק להנציח את מורשתו ופועלו של רבין?

"את זה תשאל את מי שמשלם לי משכורת. אני עבדתי עם הפרויקט הזה עוד לפני שהוא נכנס למרכז רבין, מרכז רבין לקח על עצמו את האחריות הלאומית של חיבור האומה. אני לא נושא-פנים לאף אחד. אתה יכול לשאול: האם זה נכון שאני אסכים שמרכז רבין ייתן למסמך הזה, שיצא קודם, חסות? והתשובה היא כן. האם זה הגיוני שהם ייקחו אותי – את זה תשאל אותם".

2. עזבו אותנו מהסכמי אוסלו

במרכז רבין מסתייגים לחלוטין מדבריו אלה של מדן, אבל לא רואים בעיה מיוחדת עם ההקדמה שמופיעה תחת הסמל של המרכז. "ברגע שעושים את השיחות האלה, את הדיאלוגים האלה, ואתה שומע ומחבר יחד קבוצות שונות לדיאלוג, בלתי אפשרי להגביל אנשים ולומר להם – על זה תכתבו ועל זה לא", אומר ראש המרכז, פרופ' זאב תדמור.

תדמור היה נשיא הטכניון והוא נמנה עם מקימיה של העמותה ההתנדבותית "בשער" לקידום ההשכלה בישראל. הוא מונה לראש מרכז רבין במאי 2000. לדבריו, "אי אפשר להגביל את האנשים ולצנזר את דעותיהם. הם צריכים להרגיש שהם יכולים להגיד מה שהם חושבים על הנושאים האלה. לפעמים שומעים דברים לא נעימים. קראת את הדברים האלה, אבל בצורה אחרת. כל אחד מהם כתב מנקודת המוצא שהוא יוצא ממנה".

מה תעשה אם הרב מדן יקום בפורום רשמי שלכם ויאמר את הדברים שאמר ל"הארץ"?

"אז מישהו אחר יקום ויאמר את הדברים שהוא חושב, ואולי בסוף יגיעו להסכמה שהאמת לא שם ולא פה".

מה פירוש האמת לא שם ולא פה? יש איזו אמת בסיסית על רצח רבין. הכול לגיטימי?

"לא הכול לגיטימי. אבל הגבול מסובך. הגבול בין הזכות לומר דעה לבין הסתה הוא גבול מסובך".

גם פרופ' גביזון לא מתרגשת מהדברים. "אחת האמונות היסודיות שלי היא שלאנשים יש חופש ביטוי. אני לא מסכימה לדבר הזה, אני חולקת עליו, אבל מצחיק אותי שאתה שואל אותי בכלל. שאלות על מרכז רבין תפנה למרכז רבין".

מה היה התהליך שבו אומץ המסמך "מסד לאמנה חברתית" במרכז רבין? לפי פרופ' תדמור, זה החל בפגישה בינו לבין לאה רבין, שהציעה לו להתמנות לתפקיד ראש המרכז. רבין ביקשה ממנו להיפגש עם ישראל הראל, מראשי המתנחלים, ולשמוע ממנו "הצעה מעניינת" בעניין הפרויקט שעושים פרופ' גביזון והרב מדין במכון הרטמן. פרופ' תדמור השתכנע בחשיבותה של האמנה, ולאחר מכן אושר אימוצה על ידי הוועד המנהל של המרכז, שבראשו עומדת סגנית שר הביטחון, דליה רבין-פילוסוף, ועל ידי הוועדה המדעית, שבראשה עומד פרופ' איתמר רבינוביץ. לדברי רבינוביץ, "מדובר במסמך ששייך למסגרת הציבורית ולא נמצא במסגרת המנדט המדעי".

הביטוי שניתן לעמדותיו של הרב מדין בגנות מהלכיו של רבין משתלב במגמת ההתמכרות שעוברת על המרכז בחודשים האחרונים. לצד קיומן של פעילויות חינוכיות שונות הקשורות ליצחק רבין, ולצד קיומם של מחקרים אקדמיים מגוונים, מקצה המרכז משאבים רבים יותר לפעילויות בעלות אופי חברתי, שתכליתן "איחוי השסעים בעם", ולא דווקא הנצחה ישירה של זכר רבין ופועלו. המגמה הזאת מעוררת מחלוקת בקרב העובדים. קצתם סבורים שהמרכז לא יכול להתעלם מחלקו של רבין בתהליך המדיני, גם אם הדבר יוצר "דימוי שמאלני".

מנכ"ל המרכז, גיורא מיוחס, אומר בתגובה, כי הטענות אינן מוצדקות. "אין בכלל ויכוח על כך שהסכמי אוסלו הם חלק ממורשת רבין. השאלה אם צריך לשים על זה דגש או לא היא שאלה נפרדת. אני משתדל לשמור על כמה שיותר ממלכתיות בכל הגישה שלנו, בעיקר בתחום החינוך והפעילות החברתית. אנחנו לא נוקטים עמדה שיכולה להישמע כעמדה פוליטית. אנחנו רוצים לפעול עם כל הגורמים".

מה באשר להסכמי אוסלו?

"אנחנו לא מתעסקים בהסכמי אוסלו. אני חושב שזה נושא שמן הראוי ומן הדין שיידון מתוך פרספקטיבה של זמן והיסטוריה. אנחנו לא קמנו בגלל הסכמי אוסלו. אנחנו קמנו בגלל הרצח. התפקיד שלנו כמרכז רבין זה למצוא את הדברים שמאחדים את העם, איך למנוע רצח נוסף של ראש ממשלה, איך לפעול נגד הסתה, נגד אלימות, איך לחנך את הנוער כיצד לחיות ביחד תוך הידברות והבנה".

יו"ר הוועד המנהל ובתו של יצחק רבין מגלה פן חדש בדמותו של אביה. הקו הדומיננטי אצלו, אומרת דליה רבין-פילוסוף, היה הפייסנות. "המרכז החליט ללכת לכיוון של פרויקטים חברתיים, פרויקטים של פיוס", היא מסבירה. "הייתה החלטה שתמיד ננוע בין שני צירים: אזכור הרצח והרקע לרצח, והסתכלות קדימה לחברה הישראלית דווקא מתוך זה שהקו הדומיננטי אצל יצחק רבין היה הפייסנות. אני לא שולטת על האנשים האלה והפעילויות שלהם. זה פרויקט ניסיוני. אם אראה שהוא לא נותן ביטוי לפיוס, נעשה חושבים".

אין לכם תחושה שמשתמשים בכם למטרות אחרות?

"אני לא מוציאה את זה מכלל אפשרות. אנחנו בוחנים את הדברים כל פעם מחדש וזה יצטרך להיבחן".

האמנה שכתבו פרופ' גביזון והרב מרן היא מסמך מעניין מבחינה אינטלקטואלית. בעיקר מרתק האופן שבו מנסה הרב מרן ליישב את השקפת עולמו ההלכתית עם ויתורים שונים שהוא מסכים להם, למשל בשאלת הנישואים האזרחיים. פרופ' אבי רביצקי, חבר הוועדה המדעית של מרכז רבין, סבור שזהו המאמץ החשוב מסוגו שנעשה מאז קום המדינה.

אבל אם מבחנה של האמנה הוא ביכולתה להציב "מסד" לתפנית של ממש ביחסי חילוניים ודתיים, נראתה שדינה להיכשל כישלון חרוץ. כמעט בכל עניין מעשי ורגיש בורחים הרב מרן ופרופ' גביזון מהכרעה, ומגלגלים את הכדור הלאה – לפוליטיקאים. כך למשל, בשאלת הסדרי התפילה בכותל, הם מציעים ש"הסמכות להכריע לגבי התנהגות התואמת את אופיו של המקום תופקד בידי אדם או גוף שיסוכמו על ידי השר לענייני דתות והשר לביטחון פנים. במקרה של מחלוקת, יכריע לגבי הפקדת הסמכות ראש הממשלה".

בעניין גיוסם של בחורי הישיבות הם כותבים, כי "דרך ההכרעה הפוליטית המסתמנת בוועדת טל היא הדרך הנכונה מבחינה מדינית". בשאלת חסימתם של נתיבי תנועה בשבת הם כותבים, כי "ביישובים או שכונות שרוב מכריע של תושביהם שומרי שבת, או במקומות אחרים שבהם חשיבות מיוחדת להגבלת תנועה לזמן מסוים, יכול שנתיבי תנועה ייסגרו למשך השבת או לחלקים ממנה, לפי החלטה מוסמכת של הרשות המקומית".

לעתים המסמך מביך. פרופ' גביזון והרב מרן ישובו ושקלו בכובד ראש, אם ראוי להתיר להורים של חיילים חילונים לבקר את ילדיהם בשבת. לבסוף הגיעו למסקנה, שלמרות ש"ביקורי המשפחות החילוניות יוצרים מועקה מסוימת בשל חוסר השוויון שהם גורמים, התועלת שהם מביאים לחילונים נראית לנו מרובה על הנזק הנגרם לשומרי השבת, ואנו ממליצים להתיר ביקורים אלו על פי שיקול דעתו של המפקד". הם כתבו שראוי להעביר משחקי כדורגל וכדורסל משבת ליום חול כדי לאפשר לשומרי מצוות להשתתף בהם; אלא שמשחקי הכדורסל מתקיימים, ממילא, בימי חול.

העברתה של האמנה ממכון הרטמן לחסותו של מרכז רבין בספטמבר 2000 הייתה כרוכה בהוצאות לא מבוטלות. מכון רבין שכר דירה בירושלים (עד אז עבדו פרופ' גביזון והרב מרן במכון הרטמן). עלות דמי השכירות, התיווך, הניקיון והביטוח בארבעת החודשים האחרונים של שנת 2000 הסתכמה ב-38,955 שקלים. את הדירה היה נחוץ לסייד, למחשב ולהתקין בה מערכת טלפונית. ההוצאות הללו הסתכמו ב-17,036 שקלים. נשכרה פקידה זמנית מחברת כוח אדם (5,265 שקל) ואחר כך נשכרה מזכירה קבועה (14,091 שקלים). כל זה, בנוסף לסכום המוקצה למלגות לפרופ' גביזון ולרב מרן, לעוזרי המחקר שלהם, ולפעולות שתפקידן "להנחיל" את האמנה בציבור. בהתחשב בתוכנה של האמנה, נראה שאפשר היה לעשות שימוש טוב יותר ב-186 אלף השקלים שהושקעו בה בשנה החולפת, וב-600 אלפי השקלים שיושקעו בה בשנה הנוכחית – רובם מכספו של הציבור.

פרופ' גביזון, בעצם אתם מגלגלים באמנה סוגיות מהותיות רבות בחזרה לפוליטיקאים. מה התועלת בכך?

"מה שאני אומרת הוא כך: נכון, לא כל צד יקבל את מה שהוא רוצה. אבל מכיוון שכל צד מקבל הרבה דברים שהיום אין לו, הרי שבהסדר שאנחנו מציעים יש הישגים לשתי הקבוצות. נכון שבאופן עקרוני אמרנו, שאנחנו לא פותרים חלק מהדברים, לא יכולים לפתור אותם, ומעבירים אותם להכרעת המוסדות המוסמכים.

"המטרה שלי בכתיבת האמנה הייתה כפולה. ראשית, להראות שאם יושבים ודנים בצורה עניינית בסוגיות האמיתיות של דת ומדינה אפשר להגיע לפתרונות שהם, בעיני לפחות, קבילים ואפילו נכונים, הן מנקודת מבט שלי כאדם חילוני, ליברלי-הומניסט, והן מנקודת המבט שציין הרב מדן, שהיא נקודת המבט הדתית-אורתודוקסית. המטרה השנייה היא לנסות לשכנע כמה שיותר חלקים בציבוריות הישראלית, היהודית בשלב הזה, שסוג כזה של דיאלוג והכרעה בעניינים האלה – הכרעה שהיא בעיקרה הסכמית ולא כוחנית – הוא הכרח לחברה הישראלית".

האם לא היתה אפשרות לעבוד על המסמך ולקדמו ביתר חסכנות?

"אני לא הייתי שותפה לגיבוש התקציב של המוסד הזה. אני יכולה להגיד לך שאנחנו עובדים קשה מאוד. אני לא חושבת שהאלמנטים התקציביים שאני מכירה היו מוגזמים".

למה היה נחוץ לשכור דירה בירושלים?

"למה שלא תפנה את השאלות האלה למי שערך את התקציב?"

בכל זאת, אולי תדעי לומר, מדוע היה חיוני שתהיה דירה בירושלים לצורך הכנת המסמך?

"אני רוצה שתבין, שכדי לעשות עבודה בסדר הגודל שאנחנו עשינו, שכוללת לא רק את הכתיבה אלא גם את התחלת פעולות ההנחלה, צריך בסיס פיסי. מאחר שאנחנו חיים בירושלים, בעיני נראה מאוד סביר שהבסיס הפיסי יהיה בירושלים".

למה נחוצים עוזרי מחקר?

"למה אתה כל כך צייקן? אם אתה חושב שאנשים עסוקים, שעוסקים בהרבה מאוד דברים אחרים, יכולים בכוחות עצמם לעשות את כל סוג העבודה שהייתה נדרשת על מנת לכתוב את המסמך הזה, נדמה לי שאתה לא כל כך ער לדינאמיקה של עבודה שהיא לא בדיוק מחקרית טהורה, אבל היא עבודת כתיבה של מפעל בסדר גודל כזה. העזרה במחקר הייתה חיונית. דרך אגב, לא קיבלנו עזרה במחקר בשלב הראשון, וזה הכביד מאוד, גם על הקצב וגם על האיכות של הכתיבה".

לדברי המנכ"ל גיורא מיוחס, הדירה שנשכרה בירושלים הפכה לשלוחה של המרכז בעיר הברירה, ומשמשת כבסיס לפרויקטים נוספים.

4. איפה הערבים?

בין הפעילויות שעושה לאחרונה מרכז רבין למען "איחוי השסעים" אפשר למצוא גם את "הפורום לאחריות לאומית". חברי הפורום מתכנסים אחת לשבועיים ליום עבודה משותף של דיונים במטרה לגבש הסכמות, פתרונות ותוכניות פעולה למצבה של החברה הישראלית. בפורום 74 חברים, ואף לא אחד מהם ערבי-ישראלי. היעדרם של ערבים אזרחי ישראל נראה תמוה, במיוחד בהתחשב בכך שעלון של מרכז רבין מגדיר את הרקע להקמת הפורום ב"מצב של קיטוב מעמיק והולך בין ימין לשמאל, בין דתיים לחילונים, בין עשירים לעניים ובין יהודים לערבים", וקובע שבין מטרותיו של הפורום "להציע פתרון לשאלות היסוד של החברה הישראלית, כמו יחסי יהודים וערבים".

פרופ' תדמור, איך תיישבו את הקרע בין יהודים לערבים בלי שערבים ישתתפו בדיונים?

"אנחנו שקלנו את זה ובדקנו מה המטרות של הפורום. היה ויכוח בינינו. חלק חשב שחשוב להכניס אותם, מאחר שזה פורום שעוסק בנושאים חשובים למדינת ישראל. מצד אחר, הפעילות מתרכזת לא מעט בנושאים של הגדרת הזהות שלנו, מה אנחנו רוצים, לאן אנחנו הולכים, אז הקונסנזוס היה בסופו של דבר להתרכז בחלק היהודי".

גיורא מיוחס: "אנחנו החלטנו ללכת בשני שלבים. בשלב ראשון, להתרכז בנושא של הזהות היהודית של מדינת ישראל, כי היא מורכבת בפני עצמה. ברגע שאתה מכניס גורם ערבי ישראלי לפורום הזה, כל הדיונים סובבים סביב הקונפליקט הזה, שהוא מאוד קשה ומורכב. יש לנו יתרון אדיר בכל המגעים שלנו עם ערביי ארץ ישראל, מהסיבה הפשוטה שהם רואים ביצחק רבין אדם, שהבין שיש מקום לשיפור כל מארג היחסים עם ערביי ארץ ישראל. אנחנו נמצאים איתם במגעים, ובהחלט מתכוונים להיכנס לזה".

המנכ"ל מיוחס ופרופ' תדמור מציינים, כי מרכז רבין מקיים פעילות חינוכית ענפה במרכז הערבי, פתח בשיתוף עם עיתון "הארץ" סדנה להכשרת עיתונאים ערבים-ישראלים, ומקיים פורום של פרופסורים יהודים וערבים. לדבריהם, לכשיבשילו התנאים, יקום פורום ערבי לאחדות לאומית. עם זאת, עוד אין לכך תאריך יעד.

5. חברי המועצה חותמים בלי לדעת על מה

למרכז רבין יש מועצה ציבורית. לפי החוק, במועצה 29 חברים, שממנה ראש הממשלה או שר שהופקד על העניין מטעמו. תשעה מבין חברי המועצה מרכיבים את הוועד המנהל של מרכז רבין. גם אותם בוחר ראש הממשלה. דליה רבין-פילוסוף היא היו"ר הנוכחי של הוועד המנהל. הוועד המנהל הוא הזרוע החזקה במרכז. לפי החוק, תפקידו להתוות את קווי הפעולה של מרכז רבין, לאשר את התקציב ולהביאו לאישור המועצה הציבורית.

לחברי המועצה הציבורית של המרכז, כמו לכל חברי מועצה ציבורית אחרת, יש הזדמנות משמעותית אחרת להשפיע על פעילותו – ביום שבו הם מתבקשים לאשר את תקציב המוסד. היום הזה התרגש ב-14 בספטמבר 2000. התקציב שהתבקשו חברי המועצה לאשר הסתכם ב-17,557,000 שקלים, מהם 14,422,000 הקצבת האוצר.

הוועד המנהל של מרכז רבין התכנס בביתה הפרטי של דליה רבין-פילוסוף בהרצלייה פיתוח בשעה שש בערב. חברי המועצה קיבלו מכתב, ובו נאמר להם כי "מפאת קוצר הזמן והקושי הכרוך בכינוסם הדחוף של חברי המועצה, מוצע בזאת, כי אישור חברי המועצה את שינוי התקציב לשנת 2000, ואישור התקציב לשנת 2001, ייעשה באמצעות קבלת החלטה בכתב. לנוכח האמור לעיל, ואי קיום ישיבה בפועל, חברי המועצה החפצים בכך מוזמנים בזאת להשתתף בישיבה האמורה של הוועד המנהל".

מדוע הוזמנו חברי המועצה "בדחיפות" לאישור התקציב באוקטובר? לדברי המנכ"ל, גיורא מיוחס, ההסבר לכך הוא ש"נכנסתי לתפקיד חודשיים קודם לכן. למדתי את הנושא. הרבה מאוד מזמני הוקדש לנושא עצרת הזיכרון. ראיתי שאני בלחץ זמן אדיר לגבי כל נושא הכנת התקציב והגשתו לשנת הכספים הבאה, וראיתי שהמועצה הציבורית גומרת את ימיה".

הזמנתם של חברי המועצה לכינוס דחוף הייתה חוקית ותקינה לחלוטין. מי מהם שרצה, יכול לבוא לביתם של חברת הכנסת רבין-פילוסוף ולהעיר את הערותיו על התקציב ועל דרכו של המרכז. אולם אף לא אחד מבין חברי המועצה שאינם חברי הוועד המנהל טרח לבוא לישיבה. גם לא כל חברי הוועד המנהל טרחו. לפי הפרוטוקול, נכחו בישיבה ארבעה בלבד מחברי הוועד המנהל (בעלת הבית, אביתר פריזל, רוחמה קציר ועודי גלעד), בנוסף לראש המרכז ולמנכ"ל. אחד הנוכחים בישיבה היה משוכנע שאימוץ האמנה של פרופ' גביזון ושל הרב מדן הוא מהלך מיותר; עם זאת, הוא לא שיתף בתחושתו את יתר חבריו לישיבה, מחשש שלא יהיה בכך תועלת.

היכן היו באותו ערב יתר חברי המועצה? מדגם אקראי מגלה שהעניין כולו רחוק מאוד מתודעתם. למשל, המשורר נתן יונתן. "מדוע לא השתתפתי בישיבת המועצה? השאלה במקומה. נעניתי בשעתו לפנייה להיות חבר במועצה מתוך יחס של הערכה וכבוד לרבין וגם למה שעושים לזכרו, ועשיתי את זה בלב שלם. אבל הפעילות בדבר מהסוג הזה דורשת זמן, דורשת נסיעה, זה לא עניין של מה בכך".

אבל זו הייתה ישיבה חשובה.

"אילו היה מדובר פה בהתכנסות חד פעמית, אני מניח שהייתי מוצא בכוחי את הכוח והזמן. אבל זה פעילות, ואני פשוט לא מסוגל לגייס לעצמי זמן לעשות את זה. אין לי טענות לאף אחד, רק לעצמי. יכול להיות שזה דורש איזו צורה יותר מחייבת, שגם תיתן תמורה לאנשים שמקדישים זמן. אנחנו הרי אנשים שחיים על פי החומר, לא על פי הרוח בלבד. בשעתו, כשהייתי חבר מליאת רשות השידור, על כל ישיבה היינו מקבלים תמורה על הנסיעות והזמן".

את התקציב אישרת בפקס?

"כן. לא הייתה הצדקה שאני אכשיל את זה. יש לי אמון באנשים, לפחות שניים או שלושה מהם אני מכיר. אילו לא היה לי אמון לא הייתי עושה את זה. אבל אני באמת לא חושב שזה בריא ככה, לא נראה לי שבריא לנהל את הדברים. צריך להסיק מזה מסקנה עקרונית".

מה דעתך על האמנה של הרב מדן?

"היות שאני כל כך מעט מעורב בעניין, אני לא יכול להתייחס. הקומוניקטים שמקבלים מהמרכז, זה לא רציני. אף אדם לא יכול להתייחס ברצינות לשום דבר שהוא לא מעורה בו. הם דיווחו על הכול, אבל לא נתנו לזה צורה שמעוררת תשומת לב. כשאתה מקבל כמות גדולה של ניירת, כל פעם, אין בכוחו של אדם עסוק לעיין בכל הדברים האלה ולבחון אם יש פה או אין פה שינויים".

חבר המועצה ח"כ משה ארנס לא זוכר כלל שאישר את התקציב בפקס. "אני בא בדרך כלל לישיבות, יש מעט מאוד ישיבות. יכול להיות שבמקרה זה הישיבה הייתה ביום של כנסת או שהייתי בחוץ לארץ. יכול להיות שהם לא הקפידו לשלוח את ההזמנות, או לתאם את הפגישה, אני אפילו לא זוכר שדיברו איתי ושהודעתי שלא אוכל לבוא. הרושם שלי הוא שכל העניין הוא די שקט. אני לא יודע אם יש שם פעילות, אולי יש שם פעילות ולא ידוע עליה".

קיבלת בפקס את התקציב?

"אני לא זוכר, אבל יכול להיות שכן. אני היום חבר כנסת פשוט, ואני לא יכול להבטיח במאה אחוז שיש אצלי סדר מופתי".

בשביל מה יש מועצה אם חברי המועצה לא מתעניינים במה שקורה?

"אני חושב שזה קשור בחילופי היו"ר. הייתה תקופה שלא היה יו"ר בכלל. אני מאוד מעריך את זאב תדמור, שעשה עבודה מצוינת כנשיא הטכניון, לא יכול להיות טוב ממנו, אבל יכול להיות שלוקח קצת זמן להיכנס לעניינים. יכול להיות שלא ברור מה הם רוצים לעשות, מה המנדט שם. אני חייב לומר שגם לי זה לא לגמרי ברור. אני הצטרפתי בגלל שהזמינו אותי, והייתי בין המעריכים של יצחק רבין ומיודד איתו. אבל אם תשאל אותי בדיוק מה צריך לעשות שם, אני לא יודע. יכול להיות שצריך לקיים על זה דיון".

חבר המועצה פרופ' ישעיהו ליבמן מאוניברסיטת בר אילן בכלל לא ידע שהוא כזה. "אני התפטרתי מזמן מהמועצה, בערך במאי, ביוני. אני לא כל כך מבין מה קרה. אף פעם לא קיבלתי שום מכתב שמאשר את התפטרותי, ואולי מסיבות טכניות אי אפשר להתפטר. על כל פנים, בסוף

הקדנציה של המועצה קיבלתי מכתב מהמנהל הנוכחי שמאריך את המינוי של חברי המועצה בשלושה חודשים נוספים. האמת היא שאני לא עוקב אחרי מה שקורה".

שמך מופיע ברשימת חברי המועצה שהתבקשו לאשר את התקציב. האם קיבלת מכתב נוסף, שמבקש ממך לאשר את התקציב בפקס?

"לא, אני לא זוכר. האמת היא שאפילו את הדואר אני לא תמיד פותח. יכול להיות שקיבלתי מכתב כזה, ושלא ראיתי אותו בכלל. הנחתי שאני ממשיך לקבל דואר ממרכז רבין סתם, כפי שהם שולחים לאלפי אנשים דואר, ולא בדקתי מה יש בפנים".

מישהו טרח להתקשר ולברר אם אתה מתכוון לחתום?

"לא, זה ודאי שלא. אבל אני בכלל לא בטוח שקיבלתי מכתב כזה. אני לא רוצה לשלול את האפשרות, אבל אני מקבל הרבה דואר ולא פותח".

למה בעצם התפטרת מהמועצה?

"אני מעדיף לא לענות. אני לא הייתי שבע רצון מכמה דברים שהתרחשו ולא הרגשתי בנוח בחבורה הזאת. זו הייתה תחושה אישית. היו דברים שלא הייתי שלם איתם, אבל אני לא רוצה לפרט מה הם".

יו"ר המרכז אינה מרוצה מאדישותם של חברי המועצה הציבורית. "זה נורא מצער אותי", אומרת דליה רבין-פילוסוף. "אני מצפה מחברי מועצה שיידעו יותר ויהיו מעורבים יותר". אבל היא גם מבינה אותם. "לפעמים החיים גוררים אותנו קדימה ובאותו רגע אנחנו לא יכולים להקדיש לדברים תשומת לב".

6. פיצויים חריגים, עובדים בלי עבודה

לו היו חברי המועצה משתתפים בישיבה בביתה של דליה רבין-פילוסוף, ייתכן שהיו מבקשים הסברים על כמה סעיפים משונים בתקציב. למשל, פיצויי הפיטורים שנקבעו למנכ"ל היוצאת, ד"ר עירית קינן. קינן סיימה ב-30 בספטמבר 2000 את עבודתה במרכז, שבו כיהנה כמנכ"ל מאז ייסודו ב-97. באופן חריג אושרו לה שלושה חודשי הסתגלות, בנוסף לפיצויי הפיטורים הקבועים בחוק. המשמעות התקציבית הייתה לא מבוטלת – עלות שכרה של קינן הסתכמה ב-30 אלף שקל בחודש.

למה אושרו הפיצויים החריגים? לדברי גיורא מיוחס, "הייתה כאן בעיה. הגברת עירית קינן התבקשה לעזוב את המקום מהיום להיום. הייתה תחושה מאוד לא נוחה עם הנושא הזה. הסדר הפרישה החריג נקבע בגלל הנסיבות".

האם הייתם נוהגים בנדיבות דומה גם אם זה היה מפעל פרטי?

פרופ' תדמור: "בוודאי שכן. מהנדס מחשבים מוצא עבודה מהיום למחר. אבל בשטח של פעילות ציבורית-חינוכית קשה יותר למצוא מקומות עבודה". ד"ר קינן שוהה בחו"ל, ולא היה אפשר לאתרה כדי לקבל את תגובתה.

עיון מדוקדק בסעיפי התקציב היה מעלה לעיני חברי המועצה תמיהה נוספת. לפי הפרסומים של מרכז רבין עצמו, התאפיינה מחלקת הפרסומים של המרכז בשנת 2000 בפעילות דלה. לצד הוצאת שני עלוני-דיווח (בפברואר 2000 ובאוקטובר 2000), הוציאה המחלקה ספר אחד בלבד ("אוסלו: נוסחה לשלום", בשיתוף הוצאת עם עובד), קטלוג של מחלקת החינוך, "הצעה לנוהל לטקס יום הזיכרון", וחוברות הפעלה לבתי הספר היסודיים והעל-יסודיים.

למרות זאת, בחר המרכז להעסיק לאורך שנת 2000 ב"מחלקת הפרסומים" שלו שני עובדים במשרה מלאה. עבודתם לא הייתה רבה. עלות שכרם הסתכמה ב-264 אלף שקלים.

7. ביקור הבן-של

התפקיד הבכיר של סגנית שר הביטחון, דליה רבין-פילוסוף, ב"מרכז רבין", והביקורת הציבורית הנוקבת שהוטחה בעבר בבני המשפחה, מחייבים אותם לנהוג במשנה רגישות בכל הקשור לפעילות המרכז. יונתן בן-ארצי, בנה של רבין-פילוסוף, לא נהג כך כאשר השתתף לפני חצי שנה בפרזנטציה לפני מנכ"ל המרכז באותם ימים, ד"ר עירית קינן. בן-ארצי בא לפגישה כמנכ"ל חברת האינטרנט "נטקינג", לצד מנהל חברה-בת שלה, "גינג'ר". בפרזנטציה הזאת הוצע ל"מרכז רבין" לאמץ פרויקט של משפט ציבורי על רצח רבין, בעלות של עשרות אלפי דולרים. בסיום הפרזנטציה אמרה ד"ר קינן שתשקול את הדבר. לבסוף נדחה הפרויקט על ידי המנכ"ל שהחליף אותה, גיורא מיוחס.

הופעתה של יונתן בן-ארצי עוררה אי נוחות, בגלל הכובע המשולש שחבש: מצד אחד, מנכ"ל של חברה מסחרית; מצד שני, בנה של יו"ר הוועד המנהל; מצד שלישי, נכדו של ראש הממשלה שנרצח. כאשר דיבר בן-ארצי על ההכרח לעשות פעילות מיוחדת ביום השנה החמישי לרצח, בגלל חשיבותו ההיסטורית, קשה היה להפריד בין הכובעים.

יונתן בן-ארצי: "עשיתי פרזנטציות למרכז לא לאורך חצי שנה, אלא לאורך כל ארבע השנים האחרונות, אבל כל הדברים מעולם לא היו שירות עבור המרכז, זה תמיד היה בגדר ייעוץ, ובשביל הייעוץ הזה לא נגבה כסף. עוד לפני היותי מנכ"ל נטקינג הייתי מנהל מכירות ואחר כך מנהל שיווק בנטקינג, ואחד הדברים שאנחנו טיפלנו בהם היה תחום הקמת האתרים. החלטתי בשלב כזה או אחר של תפקידי שם, ושל חיי בכלל, לנסות לארגן הקמת אתר למרכז רבין. במסגרת הקמת האתר של מרכז רבין, סירבתי – למרות שביקשו ממני במרכז, ואני גם יכול להבין מדוע – שינטקינג' תבצע את העבודה הזאת, על אף שהיה לה הניסיון המתאים. קיימנו מכרז, באמצעות אדם שעבד במכרז, בין שלוש חברות להקמת אתרים".

מי זה "קיימנו"?

"המכרז, אני יעצתי, וכתבתי את הטיוטה למכרז. הכול היה בהתנדבות".

מה באשר לפרזנטציה של המשפט הציבורי, שבה השתתפת?

"השנים עברו, ואני מוניתית להיות מנכ"ל נטקינג. נטקינג התעסקה בעוד כמה דברים מלבד תחום הייעוץ השיווקי. במסגרת ההתפתחות שלה אני טיפלתי יותר בצד התוכן. את כל צד הקמת האתרים העברנו לחברה שנקראת 'גינג'ר', שאותה מנהל יורם חטר-ישי. הם טיפלו בכל תחום הייעוץ השיווקי. כשהגיע יום השנה, פנה אלי חטר-ישי ואמר לי, בוער לי, בוער בנשמתי, ללכת ולהעלות את הרצח קדימה, בוא נלך ונעשה משהו עם המרכז. כל מה שעשיתי היה להפגיש אותו עם מי שהייתה אז ראש המרכז, עירית קינן.

"נכחתי בפגישה, ובהחלט דיברתי גם על הרעיון שהוצג, שמצא חן בעיניי- משפט פומבי. הנושא מקבל משנה תוקף כשאני מדבר עליו, וזה לגיטימי. אבל בוא נתחיל ממבחן התוצאה – בסופו של דבר לא נעשה כלום".

מה שצרם היה שנכדו של רבין, ובנה של יו"ר הוועד המנהל, בא עם הצעה מסחרית למרכז רבין. "השאלה שצריכה להישאל היא מה נעשה, ולא מה היו ההקשרים והחיבורים. כנכדו של יצחק רבין אני אומר לך שהנושא של הנצחת יצחק רבין חרוט בנשמתי ויהיה חרוט בנשמתי לנצח".